

УДК 349.2

К.О. Попова**ЩОДО ПРОБЛЕМ ЗАКОНОДАВЧОГО
ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «НАУКОВО-
ПЕДАГОГІЧНИЙ ПРАЦІВНИК»**

Анотація. Стаття присвячена визначенню поняття «науково-педагогічний працівник» в українському законодавстві. Аналізується трактування цього поняття в діючому законодавстві України. Досліджуються точки зору науковців, що вивчали це питання. У відповідності з поставленою метою, розкриваються ознаки досліджуваного поняття та подається авторське визначення поняття «науково-педагогічний працівник».

Ключові слова: «науково-педагогічний працівник», «наукова діяльність», «педагогічна діяльність», «навчання», «виховання».

Аннотация. Статья посвящена определению понятия «научно-педагогический работник» в украинском законодательстве. Анализируется трактовка этого понятия в действующем законодательстве Украины. Исследуются точки зрения ученых, которые занимались изучением этого вопроса. В соответствии с поставленной целью, раскрываются признаки исследуемого понятия, предлагается авторское определение понятия «научно-педагогический работник».

Ключевые слова: «научно-педагогический работник», «научная деятельность», «педагогическая деятельность», «обучение», «воспитание».

Abstract. The article is devoted to the definition of the «scientific-pedagogical worker» in legislation of Ukraine. Interpretation of this concept in the current legislation of Ukraine is analyzed. The different points of view of scientist, who were engaged in this issue, are investigated. In accordance with purpose of investigation the criteria of the definition are expanded, and also author's definition of a concept of the «scientific-pedagogical worker» is presented.

Key words: «scientific-pedagogical worker», «scientific activity», «pedagogical activity», «educational process», «breeding process».

Актуальність дослідження.

Необхідність вивчення поняття «науково-педагогічний працівник» пов'язана в першу чергу з неоднозначністю тлумачення цього поняття серед науковців та недосконалістю його визначення в діючому законодавстві. Відсутність законодавчого тлумачення такого ключового поняття, як «педагогічна діяльність», що фігурує у законодавчому визначенні поняття «науково-педагогічний працівник», призводить до проблем у правозастосовній діяльності та до зниження ефективності реалізації норм, що регламентують діяльність зазначених працівників. На основі комплексного аналізу чинного законодавства та наукової літератури автором вносяться пропозиції, що спрямовані на вдосконалення законодавчого визначення такого поняття, як «науково-педагогічний працівник».

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зазначеній проблемі присвячені праці таких дослідників, як С.В. Дріжчана, Т.В. Красюк, А.В. Скоробогатько, Н.М. Хуторян, Р.М. Шестопапов. Аналізуючи

особливості професійної діяльності такої категорії працівників, як «науково-педагогічні», вони пропонували різні шляхи з удосконалення цього поняття. Однак і дотепер не вироблено єдиних критеріїв щодо формулювання такої дефініції, як «науково-педагогічний працівник».

Метою статті є дослідження законодавчого визначення поняття «науково-педагогічний працівник» на основі комплексного аналізу характерних його ознак та формулювання пропозицій, спрямованих на його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу.

Уперше легальне закріплення досліджуваного нами поняття відбулося в Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Норма-дефініція абзацу 10 статті 1 цього закону дає таке визначення: науково-педагогічний працівник – вчений, який за основним місцем роботи займається професійно-педагогічною та науковою або науково-технічною діяльністю у вищих навчальних закладах та закладах після-дипломної освіти III-IV рівнів акредитації [1]. Пізніше це поняття з'являється в ст. 47 Закону України «Про вищу освіту» і виглядає так: науково-педагогічні працівники – особи, які за основним місцем роботи у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації професійно займаються педагогічною діяльністю у поєднанні з науковою та науково-технічною діяльністю [2]. Як бачимо, сформульовано воно по суті аналогічно, з тією різницею, що замість слова «вчений» вжито слово «особа», і науково-педагогічною діяльністю ці особи займаються лише у ВНЗ (про заклади післядипломної освіти тут не згадується). Так як наукову діяльність науково-педагогічних працівників регулює Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність», тому і вживання терміна «вчений» у варіанті визначення в цьому законі, на нашу думку, акцентує увагу на його статусі як суб'єкта наукової діяльності. Зазначимо, що до основних посад науково-педагогічних працівників, згідно зі ст. 48 Закону України «Про вищу освіту», відносяться: асистент; викладач; старший викладач; директор бібліотеки; науковий працівник бібліотеки; доцент; професор; завідувач кафедри; декан; проректор; ректор.

Отже, можна виокремити такі ознаки легально закріпленого поняття:

- 1) робота повинна бути основною, а не робота за сумісництвом;
  - 2) місце зайнятості – вищі навчальні заклади та заклади післядипломної освіти III–IV рівнів акредитації;
  - 3) трудова функція – педагогічна діяльність в поєднанні з науковою чи науково-технічною діяльністю;
  - 4) виконання науково-педагогічної діяльності здійснюється на професійній основі.
- Для повного розуміння цього поняття пропонуємо розкрити ці ознаки.

Виходячи із буквального тлумачення згаданих статей, посади науково-педагогічних працівників взагалі не можуть займатися за сумісництвом, оскільки науково-педагогічним працівником вважається вчений, який за основним місцем роботи, а не за сумісництвом, займається науково-педагогічною діяльністю. Але ця норма суперечить змісту інших законів. Так, згідно зі ст. 21 КЗпП України

працівник має право реалізовувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладання трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, в установах, організаціях, якщо інше не передбачено законодавством, колективним договором або угодою сторін [3]. Проте, певним категоріям працівників, як-то, суддям, працівникам прокуратури, народним депутатам, посадовим працівникам митної та податкової служб, керівникам державних підприємств, їх заступникам та ін., законом заборонено працювати за сумісництвом, за винятком наукової чи викладацької діяльності. На практиці ж вони можуть реалізовувати це право, працюючи за сумісництвом і займаючи посади науково-педагогічних працівників. До того ж, кадрове забезпечення ВНЗ може підсилюватися за рахунок сумісників з інших ВНЗ. До науково-педагогічної діяльності можуть залучатися і фахівці з підприємств і організацій, що мають практичний досвід в певній галузі, і певна річ, що займатися науково-педагогічною діяльністю вони можуть і не залишаючи своєї основної роботи. Тлумачення згаданих законодавчих визначень «науково-педагогічного працівника» як заборони сумісництва також суперечить і ст. 6 Закону України «Про наукову та науково-технічну діяльність», згідно з якою науковий працівник має право займатися викладацькою діяльністю, та ст. 50 Закону України «Про вищу освіту», згідно з якою педагогічні та науково-педагогічні працівники мають право на проведення наукової роботи у вищих навчальних закладах усіх рівнів акредитації. А оскільки в Законі «Про наукову та науково-технічну діяльність» не зазначено, на яких саме умовах науковий працівник може займатися викладацькою діяльністю – за сумісництвом, тобто за окремим трудовим договором, чи за цивільно-правовим договором (наприклад, як почасовик), то це право можна розуміти як дозвіл на викладацьку роботу і за цивільно-правовим договором, і за трудовим договором, а отже – за сумісництвом. На практиці ж, незважаючи на суперечності між нормами, в яких закріплені дефініції науково-педагогічного працівника, й іншими нормами, які дозволяють за сумісництвом займатися науково-педагогічною діяльністю, застосовуються ті, які надають такий дозвіл. Подолати цю законодавчу розбіжність, на думку вчених-трудоників, можна двома шляхами: або вилучити із законодавчого поняття посилання на основне місце роботи [4; 5, с. 216; 6], або до виразу «за основним місцем роботи» додати фразу «чи на умовах сумісництва» [7, с. 14].

Місце зайнятості науково-педагогічних працівників – наступна ознака, що фігурує у законодавчих визначеннях. Законодавець в одному випадку цим місцем називає ВНЗ III–IV рівнів акредитації та заклади післядипломної освіти (Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність»), а в іншому – лише ВНЗ III–IV рівнів акредитації (Закон України «Про вищу освіту»). Насправді ж науково-педагогічні працівники працюють і у ВНЗ, і у закладах післядипломної освіти. Тому, вважаємо, що ця розбіжність повинна бути подолана у єдиному для цих законів визначенні.

Обов'язковою ознакою поняття виступає «професійність» виконання науково-педагогічної та науково-технічної діяльності. Це вказує на те, що названі працівники,

відповідно до класичного тлумачення термінів «професійний», «професіоналізм», повинні володіти певною сукупністю знань, навичок поведінки, що свідчить про професійну підготовку, навченість, придатність до виконання професійних функцій. Підґрунтя професіоналізму є сформована в процесі навчання та професійної діяльності готовність до компетентного виконання функціональних обов'язків, що оплачуються; рівень майстерності у професійній діяльності, що відповідає рівню складності роботи. Виконувати роботу професійно – означає виконувати її майстерно, кваліфіковано [8, с. 742].

І останньою (на наш погляд – вирішальною, ключовою) ознакою досліджуваного нами поняття є здійснення педагогічної діяльності у поєднанні з науковою та науково-технічною. Симбіоз цих видів діяльності відбивається і в самій назві – **«науково-педагогічний працівник»**. Саме виконання наукової та науково-технічної діяльності, крім педагогічної, є тією ознакою, яка відмежовує науково-педагогічних працівників від інших категорій педагогічних працівників. І ось тут виникає логічне запитання: а що ж собою являє педагогічна, наукова та науково-технічна діяльність? Поняття наукової та науково-технічної діяльності міститься в статті 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Відповідно до цього закону науковою діяльністю є інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань.

Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження. Науково-технічна діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання.

Визначення педагогічної діяльності, як це не парадоксально, ні в Законі України «Про освіту», ні в Законі України «Про вищу освіту» не закріплено. Тож ми звернулися до науково-педагогічної літератури і з'ясували, що під педагогічною діяльністю у вузькому значенні розуміють процес навчання і виховання, що характеризується сумісною діяльністю, співпрацею, співтворчістю його суб'єктів (педагога і вихованця) [9, с. 278], а в широкому – складно організовану низку діяльностей:

- 1) практичну діяльність викладача з навчання і виховання особи;
- 2) науково-методичну роботу, що включає в себе проведення фундаментальних і прикладних досліджень у сфері освіти, розробку програм, планів навчання і виховання; впровадження нових методів у навчальний та виховний процес;
- 3) управлінську діяльність керівників освітньої системи [8, с. 640; 10, с. 213].

Мета нашого дослідження не передбачає аналіз всіх цих видів педагогічної діяльності, проте хотілося б зазначити, що види науково-методичної роботи мають своє закріплення в таких нормативно-правових документах, як Перелік основних видів методичної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих

навчальних закладів (затверджений наказом Міністерства науки і освіти України від 07.08.02 № 450), Перелік основних видів наукової роботи науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів (затверджений наказом Міністерства науки і освіти України від 07.08.02 № 450), про управлінську діяльність керівників освітньої системи йдеться в ст. 32 Закону України «Про вищу освіту», а такі поняття, як «навчання» і «виховання» не отримали свого закріплення в жодному з освітніх правових актів. Якщо підсумувати і узагальнити сформовані вченими в галузі педагогіки поняття «навчання» та «виховання», виглядатимуть вони наступним чином: «навчання – доцільно організований, планомірно здійснюваний процес оволодіння знаннями, уміннями, навичками, набутті досвіду практичного застосування отриманих знань у повсякденному житті, розвитку творчих здібностей, оволодіння суспільно-історичними цінностями та ціннісними орієнтаціями, забезпечення готовності до самопізнання, самонавчання, життєдіяльності, формування мотивації отримання освіти на протязі усього життя»; «виховання – процес, спрямований на створення умов для розвитку особистості, її самовизначення, соціалізації, формування її духовно-моральної і емоційно-ціннісної сфери на основі отриманих знань, культурних навичок, поглядів, духовних, моральних цінностей, загальноприйнятих правил і норм поведінки в інтересах людини, родини, суспільства» [8, с. 535; 9, с. 271, с. 311].

Слід зазначити, що виховання тісно пов'язане з навчанням; чимало його завдань досягаються головним чином в процесі навчання як найважливішого виховного засобу. Навчально-виховний процес завжди розглядається в єдності і взаємозв'язку виховання і навчання, що характеризується сумісною діяльністю, співробітництвом і співтворчістю його суб'єктів (вихованця і викладача) та сприяє найбільш повному розвитку і самореалізації особистості вихованця. Ми не дарма так детально зупинилися на трактуванні цих складових педагогічної діяльності. Тут варто згадати про перелік посад науково-педагогічних працівників, який ми наводили вище. З огляду на викладене видається неможливим віднесення до науково-педагогічних працівників таких посад, як директор бібліотеки та науковий працівник бібліотеки, адже відповідно до завдань бібліотеки ВНЗ (статті 1 та 19 Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» та розділ 2 Типового положення про бібліотеку вищого навчального закладу Міністерства освіти України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки за № 155 від 30.04.1998 р.) їхня діяльність, перш за все, спрямована на забезпечення повного, якісного і оперативного бібліотечно-бібліографічного та інформаційного обслуговування студентів, аспірантів, професорсько-викладацького складу, наукових працівників, співробітників вищого навчального закладу та інших категорій читачів згідно з їх інформаційними запитами на основі широкого доступу до книжкових фондів [11, 12].

Якщо звернутися до трактування поняття «науково-педагогічний працівник» у науковій літературі з трудового права – можна побачити неоднозначність в його змістовному наповненні. Так, автори колективної монографії під загальною редакцією Н.М. Хуторян пропонують виключити із цього поняття посилання на основне місце

роботи і в кінцевому варіанті законодавчо закріпити його у такому вигляді: «науково-педагогічним працівником є вчений, який на підставі трудового договору (контракту) займається професійно педагогічною та науковою або науково-технічною діяльністю у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III–IV рівнів акредитації» [6, с. 216].

Дослідник Р.М. Шестопапов формулює це поняття так: «науково-педагогічний працівник – вчений, який на підставі трудового договору (контракту) займається професійно-педагогічною та науковою або науково-технічною діяльністю у вищих навчальних закладах освіти III–IV рівнів акредитації, а також має відповідну кваліфікацію, а у визначених випадках – науковий ступінь або вчене звання». На думку Т.В. Красюк «науково-педагогічним працівником є особа, яка за основним місцем роботи або на умовах сумісництва у вищих навчальних закладах третього і четвертого рівнів акредитації професійно займається педагогічною діяльністю у поєднанні з науковою та науково-технічною діяльністю» [7, с. 14].

Аналізуючи перераховані визначення, можна помітити, що вони є досить різними. Це певною мірою ускладнює вироблення єдиного підходу до розуміння поняття. Об'єднує їх одне – це беззаперечна вказівка на вид діяльності та професійність її виконання. Проте стосовно такої ознаки, як місце діяльності – одні автори вказують на ВНЗ III–IV рівнів акредитації, інші – на ВНЗ III–IV рівнів акредитації та заклади післядипломної освіти. Отже, залишається розбіжність, на яку ми вказували вище у Законах України «Про наукову та науково-технічну діяльність» та «Про вищу освіту».

До того ж деякі дослідники як один із необхідних критеріїв використовують організаційно-правову форму реалізації права на працю – виключно трудовий договір (контракт). Не можна з цим повністю погодитися. Вважаємо, що на це питання потрібно подивитися ширше. Так, право на працю, закріплене Конституцією, тісно пов'язане, насамперед, із свободою праці.

У загальному вигляді для громадянина свобода праці включає, зокрема, можливість:

- 1) вільно розпоряджатися власними здібностями до праці;
- 2) обирати рід діяльності та професію;
- 3) здійснювати трудову діяльність на підставі трудового та цивільно-правового договорів, членства у виробничому кооперативі, заняття підприємницькою діяльністю;
- 4) вибирати місце діяльності, працевлаштовуватись за межами України;
- 5) самостійно вирішувати питання про укладення трудового договору або іншої угоди з конкретним роботодавцем на договірних умовах [13, с. 18].

Поза всяким сумнівом, трудовий договір, як визначальний вид договорів про працю, націлений, передусім на соціально-правовий захист працівника, і науково-педагогічні працівники, в переважній своїй більшості, працюють за трудовими договорами (контрактами). Але, варто нагадати, що трудова діяльність науково-педагогічних працівників характеризується творчістю, складністю, різноманітністю та численністю видів. Її специфіка (окрім традиційних форм роботи у ВНЗ) передбачає різноманітні форми реалізації. Наприклад, їх можуть запрошувати до

підприємств, організацій для короткострокового навчання кадрів; залучати до участі у науковій та науково-технічній діяльності у відповідні наукові організації та установи. Відповідно до «Переліку основних видів організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників ВНЗ» науково-педагогічних працівників можуть запрошувати до роботи в науково-методичних комісіях Міністерства освіти і науки, комісіях інших Міністерств, до Державних акредитаційних комісій, експертних і фахових рад [14]. Уся ця діяльність може здійснюватися як за трудовими (або додатковими угодами до трудового договору), так і за цивільно-правовими договорами. Також з метою використання наукового потенціалу науково-педагогічних працівників законодавство передбачає і таку організаційну форму для виконання наукових робіт, як тимчасові творчі колективи.

Юридичною підставою для їх створення є ст. 5 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», у якій зазначено, що «вчені мають право об'єднуватися в постійні або тимчасові наукові творчі колективи для проведення спільної наукової і науково-технічної діяльності». А в ст. 45 Закону України «Про освіту» [15] пояснюється, що науково-дослідна робота є складовою частиною підготовки фахівців і здійснюється науковими колективами, окремими вченими за договорами, контрактами, замовленнями, програмами, проектами. Про виключно трудові договори тут не йдеться. Отже, ця робота може виконуватися і за цивільно-правовими договорами. Таким чином, реалізуючи право на працю, науково-педагогічний працівник самостійно може обирати форму, в якій буде здійснюватися його трудова діяльність: чи у вигляді трудового договору чи у вигляді цивільно-правового договору. Разом з тим ми вважаємо, що для інших галузей права, як-то податкового та соціального забезпечення, не повинно мати значення, в якій організаційно-правовій формі відбувається праця.

Сплата податків, страхових платежів має будуватися на рівних і справедливих засадах. Через те ми переконані в тому, що організаційно-правова форма відносин у вигляді виключно трудового договору не є тим обов'язковим критерієм, який має бути відображений у законодавчому визначенні «науково-педагогічний працівник». Визначальним елементом, який складає основу цього правового визначення, є науково-педагогічна діяльність. Саме цей елемент дає змогу відмежувати науково-педагогічних працівників від інших працівників, виділити їх в самостійну групу та наділити їх особливим трудо-правовим статусом. А тому, окрім вже існуючого законодавчого закріплення наукової діяльності, вкрай важливим є й закріплення поняття педагогічної діяльності.

Висновки.

Проаналізувавши законодавство України, що регулює професійну діяльність науково-педагогічних працівників, ми дійшли висновку, що законодавча дефініція поняття «науково-педагогічний працівник» в положеннях діючого законодавства України вже не відповідає тим вимогам, які ставляться трудовому праву сучасними реаліями часу. Враховуючи пропозиції дослідників та спираючись на результати власного дослідження, зазначимо:

По-перше, необхідно уніфікувати законодавчі формулювання поняття «науково-педагогічний працівник» в Законах України «Про наукову та науково-технічну діяльність» та «Про вищу освіту».

По-друге, законодавче визначення поняття «науково-педагогічний працівник» пропонуємо викласти у такій редакції: «Науково-педагогічними працівниками є особи (вчені), що професійно здійснюють педагогічну діяльність (реалізують зміст освітніх програм вищої освіти, післядипломної освіти, додаткової освіти дорослих, здійснюють науково-методичне забезпечення освіти чи (або) здійснюють керівництво освітньою діяльністю вищого навчального закладу, закладу післядипломної освіти) в поєднанні з науковою та науково-технічною діяльністю у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, закладах післядипломної освіти».

По-третє, ми переконані в тому, що відсутність законодавчого закріплення таких понять, як педагогічна діяльність, навчання, виховання призводить до помилкового віднесення до науково-педагогічних працівників таких посад, як директор бібліотеки та науковий працівник бібліотеки. Тому пропонуємо закріпити їх у такому вигляді:

«педагогічна діяльність – діяльність, спрямована на реалізацію навчальних програм, програм виховання, науково-методичне забезпечення освіти, здійснення керівництва навчально-виховної діяльності освітньої установи. Педагогічною діяльністю можуть займатися фізичні особи шляхом укладання трудового чи цивільно-правового договору, індивідуальні підприємці, яким у відповідності із законодавством надано право здійснювати освітню діяльність»;

«навчання – доцільно організований, планомірно здійснюваний процес оволодіння знаннями, уміннями, навичками, набуття досвіду практичного застосування отриманих знань у повсякденному житті, розвитку творчих здібностей, оволодіння суспільно-історичними цінностями та ціннісними орієнтаціями, забезпечення готовності до самопізнання, самонавчання, життєдіяльності, формування мотивації отримання освіти протягом усього життя»;

«виховання – процес, спрямований на створення умов для розвитку особистості, її самовизначення, соціалізації, формування її духовно-моральної та емоційно-ціннісної сфери на основі отриманих знань, культурних навичок, поглядів, духовних, моральних цінностей, загальноприйнятих правил і норм поведінки в інтересах людини, родини, суспільства».

По-четверте, виходячи із усього вище викладеного, вважаємо за потрібне виключити посади директора бібліотеки і наукового працівника бібліотеки з переліку посад науково-педагогічних працівників у зв'язку з тим, що вони не займаються науково-педагогічною діяльністю.

Література

1. Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» від 13 грудня 1991 року № 1977-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1977-12>;
2. Закон України «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 року № 2984-III. – Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>; **3.** Кодекс законів про працю України, затверджений Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР (зі змінами і доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>; **4.** Хуторян Н. Правове регулювання сумісництва наукових та науково-педагогічних посад: парадокси законодавства і практики // Юридична Україна – 2006 – № 8 – С. 4–7; **5.** Правове регулювання трудових відносин наукових (науково-педагогічних) працівників: монографія / Баранюк Ю.В., Дріжчана С.В., Скоробагатко А.В. та ін.; Під ред. Н.М. Хуторян. –К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. – 240 с.; **6.** Шестопалов Р.М. Проблемні аспекти правового захисту науково-педагогічних працівників Права людини в умовах сучасного державотворення: теоретичні і практичні аспекти: зб. Тез доп. 1 Міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (8–9 грудня 2006 року) / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2006. – С. 91–94. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/handle/123456789/3785>; **7.** Красюк Т.В. Правове регулювання робочого часу та часу відпочинку науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів III та IV рівнів акредитації: автореф. дис. канд. юрид. наук. Харків, 2008 – 20с.; **8.** Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний редактор В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.; **9.** Словарь-справочник по педагогике / Авт.-сост. В.А. Мижериков; Под общ. ред П.И. Пидкасистого. – М.: Т.Ц. Сфера, 2004. – 448 с.; **10.** Педагогический энциклопедический словарь / Гл. ред. Б. М. Бим-Бад; Ред. Кол. М.М. Безруких, В.А. Болотов, Л.С. Глебова и др. – М.: Большая Российская Энциклопедия, 2002 – 528 с.; **11.** Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27 січня 1995 року № 32/95-ВР. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/32/95-vr>; **12.** Типове положення про бібліотеку вищого навчального закладу Міністерства освіти України, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки за № 155 від 30.04.1998. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3097/; **13.** Попов С.В. Форми реалізації права на працю: проблеми теорії та практики: монографія – Харків: Видавництво «ФІНН», 2009. – 336 с.; **14.** Перелік основних видів організаційної роботи педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, затверджений Наказом Міністерства освіти і науки України Від 07.08.02 р. № 450 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?5257>; **15.** Закон України «Про освіту» від 23 травня 1991 року № 1060-XII (із внесеннями і доповненнями). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>